

สรุปการเสวนาในหัวข้อ “ประโยชน์และความท้าทายในการขับเคลื่อน SDGs ตามแนวการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานเพื่อความยั่งยืน (Sustainability Transformation)”

10 พฤษภาคม 2565

(ส่วนที่ 2)

วิทยากรผู้ร่วมเสวนา

ดร.รัชไท กิริติพงศ์ไพบูลย์	ผู้อำนวยการกองยุทธศาสตร์และประสานความร่วมมือระหว่างประเทศ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
รศ. ดร.ปัทมาวดี โพชนุกูล	ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)
นพ.สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์	ประธานมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.)
ดร.วณัน เพิ่มพิบูลย์	ผู้อำนวยการองค์กร Climate Watch Thailand

ผู้ดำเนินรายการ

ผศ.ชล บุนนาค	ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG Move)
--------------	---

คำถาม #1 - ประโยชน์ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานเพื่อความยั่งยืน (Sustainability Transformation) ให้เกิดขึ้นในประเทศไทย

| ดร.รัชไท กิริติพงศ์ไพบูลย์

คำว่า “transformation” ก็ปรากฏในร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 โดยเป็นธีมหลักของแผนฯ “Thailand Transformation” หรือ “พลิกโฉมประเทศไทย” โดยมีจุดเน้นย้ำในช่วง 5 ปีต่อจากนี้ว่าจะทำอย่างไรให้เกิดการพลิกโฉมประเทศไทยขึ้นมาได้ซึ่งคงสอดคล้องกับหลักการของ Sustainability Transformations ที่ว่าด้วยการพลิกโฉมอย่างไรให้ยั่งยืนทั้งสามเสาหลักของความยั่งยืน (สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม) และจากการประเมินสถานการณ์การพัฒนาในประเทศไทยในช่วงต้นของแผนการพัฒนา จะเห็นว่าประเทศไทยมีปัญหาทั้งสามเสาหลักอยู่ และรุนแรงขึ้นในช่วงการระบาดของโควิด-19

ดร.รัชไท ให้ความเห็นเห็นว่าแนวคิดเรื่องจุดคานงัดทั้ง 4 ที่ Prof. Dr. Peter Messerli ได้นำเสนอมีความสำคัญอย่างยิ่ง และหากเปรียบเทียบในแผน 13 จะถือเป็นปัจจัยเอื้อ (enabling factor) โดยเฉพาะในประเด็นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (science and technology) เนื่องด้วยประเทศไทยต้องการขยับขึ้นเป็นประเทศรายได้สูงตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แต่ยังมีข้อจำกัดในเรื่องทุน (capital) และแรงงาน (labor) อยู่สูง สิ่งหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนได้ดีคือความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม นอกจากนี้ ก็เห็นว่าประเด็นการบริหารจัดการ (governance) และเศรษฐกิจและการเงิน (economy and finance) ก็เป็นประเด็นที่สำคัญเช่นกัน

ความท้าทายสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

- 1) การทำงานแบบไซโล (silo) ที่แบ่งแยก ไม่เชื่อมโยงและสอดประสานกันระหว่างหน่วยงาน ไม่เพียงแต่ภาครัฐเท่านั้น แต่รวมถึงสถาบันการศึกษาด้วย
- 2) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง (economic shock) เป็นสิ่งที่คาดการณ์ไม่ได้ ทำให้เร่งการขับเคลื่อนถอยหลังแทนที่จะเดินหน้า (อุปมาเหมือนเหยียบคันเร่งรถที่เข้าเกียร์ผิด) โดยองค์การสหประชาชาติเสนอ SDG Fund เป็นกลไกที่จะสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน โจทย์ที่ต้องคิดต่อคือ จะเร่งความก้าวหน้าที่เร็วขึ้นได้อย่างไร ภายใต้ทรัพยากรแต่ละประเทศที่มีจำกัด
- 3) การกระตุ้นให้ทุกหน่วยงาน/ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไปข้างหน้าด้วยกันอย่างเต็มที่

| รศ. ดร.ปัทมาวดี โพชนุกูล

รศ. ดร.ปัทมาวดี ให้ความเห็นเห็นว่า ก่อนที่จะไปสู่แนวทางใหม่ คือ การเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานเพื่อความยั่งยืน (Sustainability Transformation) จำเป็นต้องหาจุดที่เป็นปัญหา (pain point) ของแนวทางการขับเคลื่อนเดิม คือ SDG Framework ก่อน เพื่อประเมินได้ว่าแนวทางใหม่จะสามารถทำงานได้จริงหรือไม่ ในฐานะภาควิชาการที่เริ่มขับเคลื่อนเรื่อง SDGs มาตั้งแต่ต้น เดิมทำงานจากข้อมูล และตัวชี้วัด (indicator) ต่าง ๆ โดยพยายามจัดลำดับความสำคัญ จึงทำได้เรียนรู้ประโยชน์ของ SDG Framework ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ ประการแรก ในมุมมองขององค์การสหประชาชาติที่ประสบความสำเร็จในการทำให้ประเทศต่าง ๆ รับกรอบการพัฒนาไปทำงาน เริ่มต้นที่ภาครัฐที่เป็นผู้กำหนดนโยบายที่ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาที่มีความสมดุลทั้ง 5 มิติ (5P) และความสำเร็จจากนานาประเทศที่ส่งต่อมาที่ไทย ข้อดีของแนวทางดังกล่าว คือ การมีตัวชี้วัดที่จับต้องได้ วัดทิศทางการทำงานได้ทั้งในประเทศเป็นรายปีและระหว่างประเทศ แต่ก็กลายเป็นกับดักและเป็นจุดอ่อนหนึ่งของการทำงานเนื่องจาก ไทยหรือบางประเทศที่ไม่มีตัวชี้วัดบางตัว ก็จะต้องใช้ความพยายามในการจัดการกับตัวชี้วัดนั้น ๆ

ประการที่สอง คือ ทำให้ภาคเอกชนตื่นตัวเรื่อง SDGs ซึ่งอาจถูกแปลงไปใช้ในรูปแบบของการทำกิจกรรมเพื่อสังคม (CSR) หรือการทำรายงานความยั่งยืน (sustainability report) แต่ยังคงเกิดคำถามว่าได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโมเดลทางธุรกิจได้จริงหรือไม่ และยังมีกระบวนการที่ติดตามเรื่องนี้

ประการที่สาม ภาควิชาการเองมีการตื่นตัวนำกรอบการทำงานเรื่องความยั่งยืนไปใช้ในการตั้งโจทย์ทางวิชาการ แต่ก็ยังมีหลายประเด็นที่มีความยากหรือท้าทายในการทำงาน เพราะต้องตั้งคำถามว่าควรจะใช้ SDGs ในการวิจัยต่อยอดอย่างไร? โดยควรจะเป็นโจทย์เพื่อแก้ปัญหา หรือว่าอาจจะข้ามไปที่การค้นหาทางออกของปัญหาเลย (solution)

สำหรับความท้าทายแรกที่เกิดขึ้นที่เห็นตรงกันกับผู้พูดท่านอื่น ๆ คือ การไม่ถึงการปฏิบัติจริง ซึ่งต้องตั้งคำถามว่าจะสะท้อนจากอะไร สำหรับภาคเอกชน อาจต้องดูนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงโมเดลทางธุรกิจหรือไม่อย่างไร ในส่วนของภาครัฐ เห็นการหยิบเป้าหมาย (goals) มาตั้ง กำหนดตัวชี้วัด แต่มาตรการต่าง ๆ ยังมีความเลือนราง ไม่ชัดเจน ส่วนหนึ่งอาจเป็นผลมาจากวิกฤติต่าง ๆ อาทิ โควิด-19 ที่ทำให้เกิดความไม่สมดุลของแผนงานทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญคือการไม่มีพื้นที่ปฏิบัติการจริง โดยในมุมมองและประสบการณ์ตรงมีความเชื่อใน SDGs in Action กับการนำ SDGs ไปปฏิบัติในท้องถิ่นโดยคำนึงถึงบริบทพื้นที่ (localizing SDGs) เพราะประเทศไทยมีความหลากหลายสูง ยกตัวอย่าง ระบบอาหารของประเทศไทย ในฝั่งการผลิตมีทั้งการผลิตแบบพอมือพอกิน แบบเกษตรพาณิชย์ดั้งเดิม แบบ Smart Farming ที่อยู่ในธุรกิจขนาดกลางและขนาดใหญ่ และการผลิตในระดับธุรกิจขนาดใหญ่พิเศษที่ใช้ทุนมาก (capital intensive) และเป็นธุรกิจระหว่างประเทศได้ จึงเป็นเรื่องสำคัญว่าเมื่อพูดถึงระบบอาหารของไทยต้องทำงานตรงจุดใดแน่นอน จึงเป็นเรื่องยากที่จะกำหนดจุดคานงัดที่จะเข้าไปปฏิบัติการ ซึ่งต้องศึกษาจากประสบการณ์ที่ผ่านมาให้มาก

ความท้าทายที่สอง คือการจัดลำดับความสำคัญ เนื่องจากหลายภาคส่วนมองว่ายังเหลือเวลาในการทำงานเรื่อง SDGs อีกหลายปี (ถึงพ.ศ. 2573) และยังไม่เร่งด่วนเท่ากับวิกฤติอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศ ดังนั้นต้องหาแนวทางที่จะทำให้เริ่มขยับการทำงานเกี่ยวกับความยั่งยืนตั้งแต่ปัจจุบันได้อย่างไร

ความท้าทายที่สาม คือไม่ว่าจะเป็นการทำงานในเป้าหมายใดก็ตาม พบว่า องค์กรพวยไม่ครบ คือ ไม่มีผู้เล่น (actors) ที่มาจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของภาคประชาสังคมและประชาชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน แต่หากดูจากโมเดลของประเทศไทยจะพบว่าให้ความสำคัญกับการทำงานที่ร่วมกับภาคประชาสังคมและประชาชนน้อยเกินไป การสร้างชุดความคิดและความตระหนักรู้เรื่องความยั่งยืนให้แก่ประชาชนก็ยังไม่ชัดเจนส่งผลให้ไม่สามารถสร้างภาพใหญ่ออกมาได้ เพราะพื้นฐานคนไทยชอบอะไรที่เป็นรูปธรรม ดังนั้นควรหยิบประเด็นใดประเด็นหนึ่งขึ้นมาทำเพื่อให้เกิดภาพโดยต้องสร้างการมีส่วนร่วมให้มือคาบพวยครบถ้วน

สุดท้าย มองโอกาสของภาควิชาการ เนื่องจากภาควิชาการมีศักยภาพในการเป็นผู้ประสานงานระบบ (system integrator) เป็นเสมือนไข่ออกกลาง เพราะเป็นภาคส่วนที่มีข้อมูลที่สามารถเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเชื่อมโยงทุกภาคส่วนเข้าด้วยกันได้ ดังนั้นภาควิชาการจึงต้องให้ความสำคัญกับข้อมูล และจะใช้ศักยภาพของภาควิชาการได้กระจายอยู่ในทุกพื้นที่อย่างไรในการเป็นผู้ประสานงานระบบในระดับพื้นที่ หรือในบางประเด็นอย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม หากมองว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญ แต่ในฐานะผู้ทำงานเรื่องแผนและงบประมาณ พบว่า S&T ก็มีความเป็นไซโล ดังนั้น เพื่อให้ภาควิชาการสามารถทำงานเป็นผู้ประสานระบบได้ เราจะมีนักวิชาการที่มองรอบด้าน (well-rounded) ไม่เน้นสาขาวิชาการหนึ่ง (discipline-based) มากเกินไป และสามารถที่จะเห็นความเชื่อมโยงของประเด็นต่างได้อย่างไร

| นพ.สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์

ก่อนอื่นนพ.สมศักดิ์เองก็ตั้งคำถามว่า การเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานเพื่อความยั่งยืน (Sustainability Transformation) คืออะไร ในมุมมองของการทำงานในภาคสาธารณสุข มีการทำงานที่เรียกว่า transformative learning อยู่มาก และมองความหมายของ “transformation” ว่าเป็นการเปลี่ยนที่ลงลึกถึงระดับวิถีคิด ดังนั้น จึงคิดว่าการนำเอาแนวคิด transformation มาใช้กับเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นเรื่องดี เพราะประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเปลี่ยนวิถีคิดถึงระดับรากฐานถึงความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์-มนุษย์ และ มนุษย์-สิ่งแวดล้อม ใหม่ โดยต้องนิยามใหม่ (redefine) ในหลาย ๆ เรื่อง อาทิ คำว่าความมั่งคั่งและการพัฒนา และเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานไม่ใช่การทำแบบในรูปแบบเดิมจนเกิดสมดุล เพราะแนวทางนี้ไม่ต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงวิถีคิด

แนวคิดการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานจากที่ได้รับฟังการนำเสนอมา เห็นว่าเป็นแนวคิดที่กว้างและมีความเชื่อมโยงในหลายด้าน ดังนั้นจึงขอเสนออีกมุม คือ การมองให้ลึก โดยไม่ใช่ความลึกทางวิชาการแต่เป็นความลึกด้านวิถีคิด และการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานเพื่อความยั่งยืนต้องเป็นไปอย่างพร้อมเพรียงเพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานของสังคมหรือโลก (societal/global transformation) ไม่ใช่ระดับปัจเจกบุคคล จึงต้องทำให้มีการเรียนรู้และการคิดเพื่อการเปลี่ยนแปลง (transformative learning & thinking) แบบทันทีทันใด (กฎ 20:80) นอกจากนี้ยังมองว่าแนวคิดการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานเป็นการทำงานระยะยาว ต้องทำความเข้าใจ และคำนึงว่าการทำงานแบบโปรแกรม หรือขับเคลื่อนด้วยตัวบ่งชี้ (indicator-driven) เหมาะสมกับการทำงานแบบการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐาน หรือไม่อย่างไร สุดท้ายต้องมีความยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยน ดัดแปลงหรือปรับตัว ต้องมีการมองการเปลี่ยนแปลงที่ในเชิงที่เป็นความท้าทายที่ซับซ้อนและผันผวน (adaptive challenge) มิใช่แค่ความท้าทายทางเทคนิคเท่านั้น รวมถึงต้องมองถึงวิธีการสร้างหุ้นส่วนความร่วมมือ (partnership) ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นด้วย

ถ้าจะนำแนวคิด Sustainability Transformation มาใช้กับการขับเคลื่อน SDGs ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานได้จริง ยกตัวอย่าง สิ่งที่ต้องทำ ดังนี้

1. **Rethink development** – คิดใหม่เรื่องการพัฒนา ต้องมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันแบบจริงจังถึงความหมายของการพัฒนา ว่าจริงจังมากน้อยเพียงใด
2. **Rethink prosperity** – คิดใหม่เรื่องความมั่งคั่ง โดยประเด็นสำคัญคือการแสวงหากำไรสูงสุด (profit-maximization) และการเพิ่มประสิทธิภาพของการทำกำไร (profit optimization)
3. **Redefine policy process** – คิดใหม่เรื่องกระบวนการเชิงนโยบาย หรือการปรับเปลี่ยนคตินโยบายใหม่
4. **Redefine partnership** หรือการนิยามใหม่ของการเป็นหุ้นส่วน ไม่ใช่เรื่องของการกระจายอำนาจ (decentralization) แต่จุดประสงค์ที่ต้องการคือการมีส่วนร่วม (participation) ที่มากกว่านั้น
5. **Redefine management practices and relationships** - การนิยามแนวทางในการปฏิบัติ และการจัดการความสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่เพื่อการเปลี่ยนแปลง

สุดท้ายต้องมีการตั้งคำถามว่าสิ่งที่กำลังจะทำการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานเพียงแค่รูปแบบหรือหน้าตาอยู่หรือไม่ สิ่งที่ทำอาจจะเป็นแค่เพียงตัวอย่างว่าทำได้ แต่ยังไม่ได้เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานในเชิงวิธีคิด ซึ่งช่วงวิกฤตโควิด-19 ที่ผ่านมามีหลายประเด็นช่วยกระตุ้นให้เกิดการทบทวนว่าความเหมาะสมของรูปแบบการทำงานที่ผ่านมามีหรือว่าประเทศไทยต้องค้นหาวิธีการ วิธีคิดรูปแบบใหม่ที่จะนำมาใช้ในการทำงานเพื่อให้เกิดการคิดใหม่ (rethink) ไปสู่การเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานเพื่อความยั่งยืนที่แท้จริง

| ดร.วณัน เพิ่มพิบูลย์

ขอยกประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเพราะเกี่ยวข้องกับ SDGs ในหลายประเด็น แนวคิดที่นำเสนอในวันนี้มุ่งไปที่ประเด็นทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก

ดร. วณันเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานจะเกิดไม่ได้เลยถ้าเราไม่มีการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ (systemic change) เราพูดถึงการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานเพื่อความยั่งยืนโดยไม่พูดถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับโลกไม่ได้ ภาคประชาสังคมระดับโลกมีโอกาการทำงานในหลายพื้นที่หรือการทำงานผ่านกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มหลัก (major groups of stakeholders) ต่างๆ ในเรื่อง SDGs จึงเป็นพื้นที่ให้ภาคประชาชนได้แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความคิดเห็น อย่างไรก็ตาม ภาคประชาสังคมยังไม่เห็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในระหว่างประเทศ ว่าความคิดเห็นจากภาคประชาสังคมได้ถูกนำไปใช้ ปรับ และบูรณาการไปถึงตรงส่วนใดบ้าง แต่สิ่งเหล่านี้คือกระบวนการที่ดีและเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับภาคประชาสังคม โดย 2 เรื่องสำคัญในประเด็น ความร่วมมือพหุภาคี (multilateralism) ระดับโลกที่จะพูดถึง ประกอบด้วย

ประเด็นสำคัญเรื่องแรกที่จะกล่าวถึง คือ การตั้งคำถามกับการเข้าไปมีส่วนในการการประชุมเรื่องเพื่อการ ลด ละ เลิกการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลที่จัดโดยองค์การสหประชาชาติของ Fossil Lobbyist จากภาคธุรกิจเชื้อเพลิงฟอสซิล ถึงในเชิงคุณธรรมและความซื่อสัตย์ต่อการให้พื้นที่กับกลุ่มที่เป็นต้นเหตุของการทำให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมาจนถึงทุกวันนี้

ประเด็นสำคัญเรื่องที่สองคือ ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการ (Official Development Assistance: ODA) สำหรับที่เป็นเงินทุนขับเคลื่อน SDGs ให้ได้ไม่ถึงเป้าหมายข้อตกลงที่ให้ไว้ ส่งผลให้ความสำเร็จในการทำตามความมุ่งมั่นที่ให้ไว้กับโลกก็เกิดความล้มเหลวไปด้วย

ในระดับประเทศ กล่าวถึงงาน “เวทีก้าวพอดี” ที่จัดโดยสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเมื่อปีพ.ศ. 2564 ได้เชิญเครือข่ายทางภาคประชาสังคมเกี่ยวกับการลดภาวะโลกร้อน ในเวทีได้มีการพูดถึงประโยคหนึ่งที่สำคัญ คือ “build back better ยังไม่พอ ต้อง build back differently” กล่าวคือการสร้างอะไรที่ดีขึ้นจากเดิม ยังคงไม่พอ ต้องมีการสร้างสิ่งที่มีความแตกต่างออกไปจากเดิมหรือการสร้างสิ่งใหม่ที่ตีมากกว่าเดิม เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐาน โดยสิ่งที่ควรจะต้องแตกต่างไปจากเดิมและถือเป็นความท้าทายคือ แนวทางที่จะทำให้เกิดการส่งผ่านอำนาจไปสู่มือประชาชน (people’s power) หรือการมีพลังต่อรองของภาคประชาชน ทำอย่างไรจะตัดวงจรหรือตัวเชื่อมต่อการสนับสนุนของจากภาครัฐที่ไปยังกลุ่มภาคธุรกิจ แต่เปลี่ยนการสนับสนุนไปสู่กลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนา

การทำงานของประชาชนในระดับพื้นที่ ได้มีการทำงานตามแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนอยู่แล้วโดยไม่ต้องรอให้มีการนำเอา SDGs ไปปฏิบัติในพื้นที่ (SDG localization) ยกตัวอย่างเช่น การคัดค้านโรงไฟฟ้าเทพา จังหวัดสงขลา การเสนอข้อเรียกร้องด้านสิ่งแวดล้อมที่อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มประชาชนเหล่านี้กำลังรักษาวิถีชีวิต วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เพื่อให้อยู่รอดภายใต้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลก

ประเทศไทยอาจต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (paradigm shift) ในการคิดว่าการทำงานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ตาม SDGs หรือการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานเพื่อมุ่งบรรลุ SDG ควรมุ่งให้คนในประเทศอยู่ร่วมกันกับสิ่งแวดล้อมและเกิดความมั่นคงได้

อีกความท้าทายที่สำคัญมากคือ จะทำอย่างไรให้มีการเห็นคุณค่า (recognize) สิ่งที่ภาคประชาชนทำอยู่มานานแล้วและได้อยู่แล้วเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และยกระดับการดำเนินการเหล่านั้นขึ้นมาเพื่อรายงานความก้าวหน้าที่เกี่ยวข้องกับตัวชี้วัด SDGs และเพื่อดึงให้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย (engage) ที่จะสามารถเป็นตัวบ่งบอกได้ว่าทิศทางของประเทศควรจะไปทางไหน และสามารถนำมาเป็นตัวตั้งได้ว่าการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานจะเกิดขึ้นในแต่ละภาคส่วนอย่างไร

คำถาม #2 - ประเทศไทยควรมีการขับเคลื่อน SDGs ตามแนวทางการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานเพื่อความยั่งยืน (Sustainability Transformation) ไปในทิศทางใด?

| ดร.วนัน เพิ่มพิบูลย์

ประเทศไทยต้องเริ่มจากการสร้างการมีส่วนร่วม (engagement) กับสิ่งที่ประชาชนในพื้นที่ทำแล้วเดิมแล้ว ซึ่งให้เห็นความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ แล้วจึงค่อยใส่ศัพท์หรือภาษาทางด้าน SDGs เข้ามาทีหลัง ยกตัวอย่าง เช่น ตั้งต้นจากการไม่ยอมรับอุตสาหกรรมถ่านหินในพื้นที่ทำอยู่เชื่อมโยงกับประเด็นโลกร้อน ซึ่งเป็นหนึ่งใน SDGs และทำความเข้าใจต่อมากไปกว่าเมื่อจัดการกับปัญหานี้ จะส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมดีขึ้น ทำมาหากินได้ คงวิถีชีวิตเดิมไว้ได้ นำมาสู่การมีสุขภาวะที่ดี ซึ่งแตกย่อยมาแต่ประเด็นใน SDGs อื่น ๆ ได้มากมาย

ในการทำงานเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานเพื่อความยั่งยืน (Sustainability Transformation) ต้องให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมเพราะเป็นผู้ได้รับผลกระทบ และมองประเด็นหนึ่ง ๆ อย่างแตกย่อยออกไป ไม่ใช่ในลักษณะไซโล ยกตัวอย่างเช่น ประเด็นเรื่องห่วงโซ่คุณค่าของระบบการผลิตอาหารในประเทศไทยที่ประสบปัญหาราคาปุ๋ยที่แพง ส่งผลซ้ำเติมให้ภาคเกษตรกรในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบโดยเฉพาะจากเรื่องโลกร้อนอยู่แล้ว แต่ไม่ได้รับความช่วยเหลือ รวมถึงประเด็นว่าราคาของผลผลิตไม่ได้สะท้อนต้นทุนของเกษตรกรที่ใช้ในการผลิตจนไปถึงปลายทางในการจำหน่าย เป็นต้น

อีกหนึ่งประเด็นที่สำคัญ ประเทศไทยได้รับงบประมาณจากกองทุนภูมิอากาศสีเขียว ซึ่งสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ได้งบประมาณเพื่อใช้ทำงานร่วมกับกรมชลประทาน โดยโครงการดังกล่าวใช้ชื่อว่า โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลุ่มน้ำยม-น่าน ปัญหาที่เกิดขึ้นคือคนในพื้นที่ไม่ทราบและสงสัยว่าโครงการดังกล่าวคืออะไร การติดต่อประสานงานระหว่างผู้รับผิดชอบโครงการและประชาชนในพื้นที่มีข้อติดขัดหลายประการ นอกจากนี้เมื่อประชาชนในพื้นที่ได้อ่านรายงานและรายละเอียดโครงการพบว่า มีกลุ่มประชาชนผู้ได้ประโยชน์ถึงหลักแสนคน แต่คนเหล่านี้ไม่ได้ถูกดึงเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อคิดโครงการ ถูกมองเป็นเพียงผู้ได้รับประโยชน์ ดังนั้นในการทำโครงการต่าง ๆ ควรจะต้องดึงกลุ่มคนเหล่านี้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มโครงการ เพื่อที่จะได้เกิดโครงการที่ตอบโจทย์ของประชาชนในพื้นที่ และมองประชาชนกลุ่มนี้เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของการพัฒนา เป็นพันธมิตรที่เท่าเทียมกันทางอำนาจ (equal partner) ต้องมีการเปลี่ยนแนวทาง ระบบวิธีคิด และนำไปสู่การเปลี่ยนหัวอำนาจ (shifting power) ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนผ่านการทำความเข้าใจ SDGs ในระดับประเทศ และระดับโลกได้

| นพ.สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์

สิ่งสำคัญที่อยากให้เกิดขึ้น คือ ภาควิชาการของประเทศไทย ต้องเป็นตัวกลางสำคัญในการขับเคลื่อน SDGs ไปถึงขั้นการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานในหลาย ๆ มิติได้ นักวิชาการต้องมีกลไกที่ช่วยให้ทำงานได้อย่างต่อเนื่อง โดย

เมื่อลองนึกในรายละเอียด จุดเข้ากระทำ (entry point) ที่สำคัญ คือ พื้นที่ ซึ่งการทำงานกับพื้นที่ที่ไม่มีส่วนไหนในการทำงานที่ไม่เข้ากับ SDGs เราต้องใช้ SDGs เป็นโอกาสในการขับเคลื่อนและสร้างการเปลี่ยนแปลง โดยใช้ตัวชี้วัด และคำมั่นสัญญา (commitment) มาเสริมพลังในการทำงาน (empower) และ การสร้างหุ้นส่วนความร่วมมือ

ภาควิชาการต้องมีการทำงานด้วยวิธีการการเคลื่อนไหวทางวิชาการ (academic activism) ที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ และหวังว่ามหาวิทยาลัยจะหาวิธีการให้รางวัล (reward) การทำงานที่เอา SDGs เป็นตัวตั้ง ไม่ใช่การเอาวิชาการเป็นตัวตั้ง และตั้งสมมติฐานที่เชื่อว่าการใช้ประเด็นปัญหาการพัฒนาที่ซับซ้อนนี้จะเป็นประโยชน์ต่องานทางด้านวิชาการได้ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวิธีคิดของคนได้ และสร้างองค์ความรู้ใหม่จากการทำงานจริงได้ ด้วยความสามารถของนักวิชาการได้ จากประสบการณ์การทำงานจริงพบว่าเมื่อเอา SDGs เป็นตัวตั้ง จะทำให้เกิดการคิดใหม่ (rethink) ในหลายประเด็น

นพ.สมศักดิ์ผื่นเห็นประเทศไทยเป็นผู้นำทางวิชาการเรื่อง SDGs ผ่านการทำงานกับพื้นที่ นอกจากนั้น นักวิชาการต้องมีความสามารถทางวิชาการในการจัดการกับการปรับตัว (adaptive management) การจัดการกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder management) เป็นต้น และบทบาทสำคัญของนักวิชาการคือต้องสร้าง PILA (Participatory Interactive Learning through Action) หรือ การเรียนรู้อย่างมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันแบบมีส่วนร่วมผ่านการปฏิบัติ

ภาควิชาการต้องตระหนักรู้เสมอว่าสิ่งที่กำลังทำคือการ การขับเคลื่อนเพื่อสร้างเปลี่ยนแปลง (drive change) ไม่ใช่เพียงให้ได้ความรู้ด้านทฤษฎีเท่านั้น แต่ต้องสร้างการเรียนรู้แบบลูปสามชั้น (triple loop learning) ต้องมีการจัดการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ของนักวิชาการไปพร้อมกับเกิดวงจร (loop) ในการเรียนรู้ของการขับเคลื่อนแบบมีประสิทธิภาพจะไปได้ไกล สิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างพลเมืองที่ตื่นรู้ (active citizen) ผ่านการลงมือทำและการเรียนรู้ร่วมกัน และจากประสบการณ์ที่ผ่านมา การที่นักวิชาการที่ได้รับการยอมรับได้เข้าไปทำงานในพื้นที่นั้นเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับคนในพื้นที่ ประชาชนในพื้นที่รู้สึกไม่โดดเดี่ยว และนักวิชาการสามารถเป็นตัวเชื่อมระหว่างแนวราบกับแนวตั้ง ซึ่งอาจจะส่งผลให้ กระบวนการกำหนดนโยบายระดับชาติมีประสิทธิภาพและคุณภาพที่ดีขึ้น เพราะนักวิชาการเองก็เป็นตัวเชื่อม ไม่ใช่เพียงเชื่อมความรู้แต่เป็น Voice ด้วย

สุดท้ายเราพบว่าคนที่ทำงานตัวจริงในพื้นที่ มีความรู้มากไม่ใช่แค่ชาวบ้าน แต่ยังรวมถึงหน่วยงานในพื้นที่ก็มีนวัตกรรมหลากหลาย แต่ไม่ได้รับความสนใจหรือเห็นคุณค่าเท่าที่ควร คิดว่าเป็นเพียงความรู้ธรรมดาทั่วไป หรือความรู้ในตัว (tacit knowledge) นักวิชาการต้องทำการเชื่อมความรู้ในตัวคนทำงานและความรู้ชัดแจ้ง (explicit knowledge) ให้ได้เหล่านี้ให้เป็นการเรียนรู้แบบลูปสามชั้นที่เป็นรูปธรรมได้ และเราต้องสร้างเครือข่ายทางวิชาการที่ทำงานแบบ activism และมีกลไกสนับสนุนที่จะทำให้ให้นักวิชาการทำงานได้อย่างต่อเนื่อง

| รศ. ดร.ปัทมาวดี โพชนุกูล

เมื่อพูดถึงประเด็นการนำ SDGs ไปปฏิบัติในท้องถิ่นโดยคำนึงถึงบริบทพื้นที่ (localizing SDGs) จะพบว่าทำงานกับแค่เพียงภาคประชาชนยังไม่เพียงพอ บ่อยครั้งที่เกิดความขัดแย้งกันของหน่วยงานภาครัฐกับคนในพื้นที่ เนื่องจากไม่มีการสร้างความเข้าใจร่วมกัน จึงจำเป็นต้องมีองคาพยพที่ครบถ้วนและเห็นด้วยกับความสำคัญของประเด็นการสร้างหุ้นส่วนการพัฒนาในพื้นที่

การเปลี่ยนความคิดหรือการปรับกระบวนทัศน์ (paradigm shift) จะเห็นได้ชัดเจนว่าจะเกิดขึ้นต่อเมื่อเกิดภาวะวิกฤต ซึ่งอาจจะหายไปเลยหรือเกิดการเปลี่ยนความคิดได้จริง แต่เมื่อลองตั้งคำถามย้อนกลับไปที่ถ้าไม่มีภาวะวิกฤต การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จะเกิดขึ้นได้อย่างไร เห็นว่าคำตอบคือการเรียนรู้ และการมีระบบนิเวศที่เอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

บทบาทของภาควิชาการ สกสว. เองได้พยายามใส่แนวคิดเรื่อง SDGs เข้าไปเป็นกรอบการทำงานในการสำรวจว่าแต่ละพื้นที่มีประเด็นปัญหาการพัฒนาใดบ้างที่นำไปสู่ความไม่ยั่งยืน และใส่เข้าไปในแผนงานหลาย ๆ ระดับ ประเด็นสำคัญที่เห็นด้วยมาก คือการทำแผนงานในปัจจุบันค่อนข้างมีความเป็นไซโล เช่น แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 เมื่อพูดถึงเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจ จะพุ่งไปเรื่องของรายได้หรือประเด็นเศรษฐกิจอื่น ๆ เราจึงต้องหาทางออกว่าจะทำอย่างไรให้มองถึงรายได้ที่เป็นความยั่งยืน และมองถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วย เป็นต้น ความท้าทายที่เกิดขึ้นประการหนึ่งคือ ต้องหาแนวทางและตั้งคำถามว่าจะสอดแทรกแนวคิด SDGs ลงไปในการทำงานแต่ละประเด็นได้อย่างไร ในแผนงานของงานวิจัยเองก็มีบางยุทธศาสตร์ตรงกับ 6 อีเอ็มของการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐาน และจะพยายามใส่ธีมเหล่านี้ลงในแผนการทำงานของระบบวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) อีกประเด็นสำคัญคือ ความแตกต่างระดับความเข้าใจขององคาพยพและภาคส่วนต่าง ๆ ในประเด็นนี้และวิธีคิด หรือมองเป็นเพียงงานวิจัยที่ใช้ทำงานเท่านั้น

ท้ายที่สุด เมื่อได้ความรู้จากงานวิจัยแล้ว สิ่งที่ขาดไป คือ การนำความรู้มาใช้ในการสร้างกระบวนการของการเรียนรู้ ภาควิชาการจึงมีความสำคัญมากที่ต้องเข้ามาเป็นตัวเชื่อมในประเด็นนี้ นักวิชาการต้องคิดในเชิงระบบและคิดแบบเชื่อมโยง เป็นตัวกลางในการชวนคุยเพื่อให้มองเห็นต้นเหตุของปัญหา และเพื่อหาคำจำกัดที่มีพลังต่อการเปลี่ยนแปลง

| ดร.รัชไท กิริติพงศ์ไพบูลย์

ขอเสริมในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่ ในภาพรวมหลายภาคส่วนทราบกันอยู่แล้วว่าคนในพื้นที่ได้มีการทำกิจกรรมเพื่อความยั่งยืนอยู่แล้ว ซึ่งเรื่องนี้เป็นประเด็นที่เห็นด้วยอย่างมาก ส่วนกลางเองก็เห็นความสำคัญของ active partner และเห็นว่าควรจุดประเด็น SDGs เพื่อให้เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ต้องมีการทำโมเดลดอกเห็ด

เพื่อให้ผู้ขึ้นมาทั้งประเทศ อย่างไรก็ตามปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นและภาครัฐอยากแก้ไข คือการเกิดแรงเสียดทานในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นระหว่างประชาชนกับประชาชนในพื้นที่ ระหว่างภาครัฐกับประชาชน หรือประชาชนกับภาคเอกชนก็ โดยวิธีการหนึ่งคือการสนับสนุนให้ภาควิชาการเป็นผู้ประสานระบบ (system integrator) หรือตัวกลางในการใช้ข้อมูลความรู้ทางวิชาการเพื่อช่วยกำหนดแนวทางพัฒนาและการขับเคลื่อนที่เหมาะสมของแต่ละพื้นที่ เราต้องให้ความสำคัญกับข้อมูลทางวิชาการนอกจากนี้ ความเป็นกลางทางวิชาการจะส่งผลให้คนในพื้นที่เห็นเป้าหมายร่วมกันได้มากขึ้น

สุดท้ายต้องมีการทำงานร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยขนาดใหญ่ มหาวิทยาลัยระดับภูมิภาค และมหาวิทยาลัยในระดับท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญมุ่งเน้นไปที่มหาลัยในท้องถิ่นที่เหมาะสมกับการเป็นตัวกลางทางวิชาการในพื้นที่ เพราะว่าเข้าใจบริบทปัญหาในพื้นที่และเข้าใจการทำงานของภาครัฐ และประการสำคัญอีกประการหนึ่ง คือต้องใช้งานวิจัยโดยใช้วิทยาศาสตร์เป็นฐาน (science-based research) และใช้ข้อมูลมาทำงานเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐาน

ปิดท้าย

| ดร.ธัชไท กิรติพงศ์ไพบูลย์

ภาครัฐพร้อมที่จะดำเนินแผนงาน เปลี่ยนแปลงวิธีคิด และปรับตัวในการเดินไปข้างหน้าร่วมกับภาคส่วนอื่น ๆ มีการพูดกันว่า system integrator จะเปลี่ยนอย่างไรให้เป็น system transformation ถึงแม้จะเป็นโจทย์ที่ทำทายเป็นอย่างมาก แต่การขับเคลื่อนประเทศไปสู่การบรรลุ SDGs เป็นสิ่งสำคัญ และทุกภาคส่วนต้องร่วมกันหาวิธีเหยียบคันเร่งที่ขับเคลื่อนประเทศไทยไปให้ถึง SDGs ให้ได้

| รศ. ดร.ปัทมาวดี โพชนุกูล

ประเทศไทยต้องหาประเด็นการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศ เพื่อเป็นตัวเร่งให้เกิดการพัฒนาโดยไม่ยึดติดกับตัวชี้วัดมากเกินไป มุ่งเน้นไปที่ผลลัพธ์ของความยั่งยืนในแต่ละด้าน ต้องมีมาตรการด้านการเงินและภาษีมาช่วยผลักดันการวางแผนให้เกิดโมเดลดอกเห็ด ซึ่งเงินทุนเป็นปัจจัยที่สำคัญเป็นอย่างมากในการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานเพื่อความยั่งยืน

| นพ.สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์

กรอบการทำงานในช่วง 8 ปี จากนี้จนถึงปี 2573 ต้องตั้งจุดมุ่งหมายในการสร้างหุ่นส่วนและองค์ความรู้ต่าง ๆ ร่วมกัน ประเทศไทยต้องมีโจทย์ มีธีม และแนวทางการจัดการด้านความยั่งยืนเป็นของตนเอง ในภาคการศึกษา

ทั้ง มหาวิทยาลัยและนักวิชาการ จะต้องมีความเข้าใจเรื่องนี้ และเข้ามาเป็นแกนนำหลักในผลักดันให้เกิดประเด็นเรื่องความยั่งยืนที่กล่าวมา

| ดร.วณัน เพิ่มพิบูลย์

การขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงระดับรากฐานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นในประเทศไทยต้องคำนึงถึง 4 ประเด็นสำคัญ ได้แก่

1. Inclusive - รวมทุกภาคส่วนเข้ามาทำงานร่วมกัน ไม่แบ่งแยกในการทำงาน
2. Integration - ต้องเกิดการรับรู้ ให้ความสำคัญ และมีการเชื่อมโยงทางความคิด รวมถึงการปฏิบัติแผนงานจริงในพื้นที่อย่างเป็นระบบ
3. Knowledge – ให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ต่าง ๆ ทั้งจากภาควิชาการ และจากคนในพื้นที่หรือความรู้จากภาคประชาสังคม
4. Partnership - ต้องมีการสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม

.....

ทศพล ธิบัวพันธ์ – ผู้จัดทำสรุปจากเวทีสัมมนา
ชล บุญนาค – ตรวจสอบความถูกต้อง